

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИЗАЙН ЕТНОПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ЕТНІЧНИХ МЕНШИН РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

INSTITUTIONAL DESIGN OF ETHNOPOLITICS AND POLITICAL REPRESENTATION OF ETHNIC MINORITIES IN THE REPUBLIC OF POLAND

Зан М.П.,

*кандидат історичних наук, доцент,
докторант кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

У статті на підставі результатів перепису 2011 року визначено специфіку етноідентифікації населення Польщі. Автор аналізує правовий статус національних та етнічних меншин, мовної меншини кашубів. Акцентується увага на проблемі національного руху та невизнання з боку офіційної влади сілезької етнічності. Розглянуто динаміку політичного представництва німецької національної меншини та громадської репрезентації білорусів, ромів і росіян. Проаналізовано проблематику лемківської етноідентифікаційної дилеми в Польщі.

Ключові слова: Республіка Польща, етнічна ідентичність, національна меншина, етнічна меншина, політична партія, громадська організація.

В статье на основании результатов переписи 2011 года определена специфика этноидентификации населения Польши. Автор анализирует правовой статус национальных и этнических меньшинств, языкового меньшинства кашубов. Акцентируется внимание на проблеме национального движения и непризнания со стороны официальной власти силезской этничности. Рассмотрена динамика политического представительства немецкого национального меньшинства и общественной репрезентации белорусов, цыган и русских. Проанализирована проблематика лемковской этноидентификационной дилеммы в Польше.

Ключевые слова: Республика Польша, этническая идентификация, национальное меньшинство, этническое меньшинство, политическая партия, общественная организация.

In the article, based on the results of the population census 2011, defined specificity of ethnic identification in Poland. The author analyzed the legal status of national and ethnic minorities, linguistic minority of Kashubians. The attention is focused on the problem of the national movement and non-recognition of the Silesian ethnicity by the official authorities. The dynamics of political representation of the German minority and public representation of Belarusians, Roma people and Russians are considered. The dilemma of ethnic identification of Lemkos in Poland is analyzed.

Key words: the Republic of Poland, ethnic identification, national minority, ethnic minority, political party, non-government organization.

Постановка проблеми. Політичне представництво етнічних меншин є неодмінним атрибутом сучасного демократичного врядування. Країни Центрально-Східної Європи в умовах демократичного транзиту та євроінтеграції виробили власні моделі громадської та політичної репрезентації інтересів національних, етнічних і мовних меншин. Зокрема, в Угорщині успішно впроваджується модель культурної автономії національних меншин на рівні місцевого самоврядування, в Румунії функціонує модель парламентського представництва національних меншин, у Чеській та Словацькій Республіках – культурно-соціальна стратегія включення національних меншин у громадянське суспільство, в Республіці Польща реалізується модель культурно-представницької автономії національних, етнічних і мовних меншин. Незважаючи на те, що Польща є найбільш

однорідною в етнонаціональному форматі в порівнянні з іншими країнами Центрально-Східної, в державі створені дієві інституційні механізми для ефективного представництва інтересів національних та етнічних меншин. Як результат, на порядок денний постали нові тренди етнополітичних процесів: національний рух сілезців, захист мовної самобутності кашубів, етноідентифікаційні дилеми в середовищі лемків Польщі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках польського політологічного дискурсу можна виділити ряд напрямів студіювання проблематики політизації етнічності в Польщі: 1) національні та етнічні меншини в контексті євроінтеграційних процесів (Є. Годлевська) [1]; 2) меншини в рамках національної безпеки (Є. Ганович) [2]; 3) громадсько-політична репрезентація німецької національної меншини в Опольському воєводстві

(Є. Ганович, К. Луканішин) [3; 4]; 4) сілезький автономний рух (Л. Цфайфел) [5]; 5) громадські організації українців і лемків Польщі (М. Барвінські) [6].

Окремі аспекти структури та функціонування етнополітичного менеджменту та етнополітичних процесів у Польщі наразі представлені у вітчизняній політичній науці. Зокрема, в колективній монографії «Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні» окреслені політико-правові основи етнополітичного менеджменту Польщі [7, с. 117–124]. Питання легітимації громадських організацій національних та етнічних меншин у польському законодавстві висвітлює Н. Шипка [8]. Інституційні процеси в етнополітиці Польщі на прикладі української національної меншини дослідив С. Швидюк [9]. У свою чергу, дослідниця Н. Кічера проаналізувала контрверсійність лемківської, русинської та української ідентичностей в етнополітичному просторі Республіки Польща [10, с. 9, 12; 11]. На наш погляд, у рамках вітчизняної політологічної літератури більш критичного висвітлення потребують проблеми соціального конструювання високоомогенної моноетнічності польського соціуму, сілезького національного руху, загалом політичної та громадської репрезентації етнічних громад Польщі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою статті є окреслення інституційних основ етнонаціональної політики та висвітлення проблематики політичного представництва етнічних громад Республіки Польща.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі Польщу відносять до високоомогенних

моноетнічних країн. За даними перепису населення, який відбувся 31 березня 2011 року, в державі проживало 38 511 824 чол., з яких 97,1% ідентифікували себе поляками. Польську ідентичність в якості першої ідентифікації назвали 37 310 341 чол., із них – 36 522 211 чол. як єдину. Поряд із цим у структурі етноідентифікації польського населення 83 310 чол. вказали польську ідентичність як другу [12, с. 90]. Крім цього, 871,5 тис. чол. (2,26%) задекларували дві національні ідентичності: польську та іншу. Із цього числа 788 тис. чол. (2,05%) визначили польську національність як першу, а 83 тис. чол. (0,22%) – як другу етноідентичність. Дані показники, з одного боку, засвідчують високий рівень етнонаціональної консолідації польського суспільства, з іншого – успіхи державного етнополітичного менеджменту в конструюванні польської національної спільноти.

Принагідно зауважимо, що перепис 2011 року вперше в історії Польщі проводився за особливою методологією. Опитаним дозволяли декларувати приналежність до більше ніж однієї національної або етнічної спільноти. Для полегшення завдання респонденти могли скористатися деталізованим словником етнонімів або самостійно вписати власну ідентичність. У результаті було зафіксовано біля 200 національних, етнічних та етнографічних груп [13]. У подібних обставинах, на відміну від перепису 2002 року, представники етнічних меншин відкрито продемонстрували специфіку етнічної строкатості та етнографічної мозаїчності польського суспільства.

Таблиця 1

Етнонаціональна структура польського суспільства за результатами перепису населення 2011 року [12, с. 260–261]

№	Етнічні групи	Перша ідентичність	У тому числі як єдина ідентичність	Друга ідентичність	Разом (перша та друга ідентичності)	Паралельно як польська ідентичність
1	2	3	4	5	6	7
		38 511 824	37 072 615	917 339	38 511 824	-
1.	Поляки	37 310 341	36 522 211	83 310	37 393 651	-
2.	Інші	679 613	550 404	834 029	1 467 743	871 440
У тому числі:						
3.	Сілезці	435 750	375 635	410 969	846 719	430 798
4.	Німці	74 464	44 549	73 350	147 814	63 847
5.	Українці	38 387	27 630	12 613	51 001	20 797
6.	Білоруси	36 399	30 195	10 388	46 787	15 562
7.	Кашуби	17 746	16 377	214 801	232 547	215 784
8.	Роми	12 560	9 899	4 489	17 049	7 036
9.	Росіяни	8 203	5 176	4 842	13 046	7 119
10.	Лемки	7 086	5 612	3 445	10 531	3 621
11.	Литовці	5 599	4 830	2 264	7 863	2 961

1	2	3	4	5	6	7
12.	В'єтнамці	3 585	2 910	442	4 027	1 095
13.	Вірмени	2 971	2 031	652	3 623	1 524
14.	Євреї	2 488	1 636	5 020	7 508	5 355
15.	Словаки	2 294	1 889	947	3 240	1 114
16.	Італійці	1 690	912	6 951	8 641	7 548
17.	Англійці	1 560	1 193	8 935	10 495	9 132
18.	Французи	1 506	1 094	6 439	7 999	6 754
19.	Чехи	1 307	969	2 139	3 447	2 176
20.	Американці	1 239	813	10 600	11 838	10 811
21.	Болгари	1 237	885	934	2 171	1 224
22.	Греки	1 083	657	2517	3600	2858
23.	Китайці	1 082	989	457	1 539	497
24.	Татари	1 000	665	916	1 916	1 112
25.	Голландці	860	520	3 067	3 927	3 326
26.	Індійці	831	702	525	1 357	627
27.	Турки	725	542	437	1 162	-
28.	Угорці	710	413	1 018	1 728	1 213
29.	Араби	587	372	741	1 328	851
30.	Іспанці	496	403	3 472	3 967	3 432
31.	Великополяки	468	380	1 047	1 515	1 109
32.	Японці	337	341	1 087	1 460	1 057
33.	Австрійці	327	199	1 381	1 708	1 413
34.	Шведи	325	2 140	1 584	1 909	1 633
35.	Ірландці	301	217	1 830	2 131	1 861
36.	Канадці	297	97	2 694	2 991	2 824
37.	Мазури	252	149	1 125	1 376	1 027
38.	Норвежці	225	151	1 264	1 489	1 307
39.	Бельгійці	218	118	973	1 191	1 039
40.	Австралійці	176	82	1 419	1 595	1 471
41.	Гуралі	96	96	2 839	2 935	2 824
42.	Кочев'яки	19	9	3 046	3065	3 053
43.	Інші	13 089	8 850	20 319	33 215	22 095
44.	Без етнічної ідентифікації	399	-	-	399	-
45.	Невизначена етноідентичність	521 470	-	-	521 470	-

Домінуючою меншиною Польщі за переписом населення 2011 року є сілезці. Якщо в 2002 році сілезцями ідентифікувалося 173 153 чол., то в 2011 – біля 847 тис. чол. При цьому виключно єдиною ідентичністю сілезьку національність визнали 375 635 чол., у той час як першу сілезьку ідентичність вказали 435 750 чол., а як другу – 410 696 чол. Понад 500 тис. польських громадян вживають сілезьку мову на рівні побутових контактів, із них виключно сілезьку мову – 126 509 чол. Для

140 012 чол. сілезька є рідною мовою [12, s. 96, 98]. Не дивлячись на наявність відповідної етнічної та мовної ідентифікації, польські законодавці поки що не йдуть на поступки у визнанні сілезької національності та регіональної мови [14].

Окрім дискусійного питання сілезької етноідентифікації в Польщі, за результатами перепису 2011 року на порядок денний постали декларовані респондентами етнорегіональні та етнодіалектні ідентичності в структурі польської нації.

Насамперед, істотно зросла чисельність тих осіб, які визначили себе кашубами. Як представники польського субетносу, громада кашубів проживає в межах сучасного Поморського воєводства. Більшість із них одночасно визнають себе як поляками, так і кашубами. Якщо в 2002 році кашубами себе назвали тільки 5 062 осіб, то в 2011 році в якості другої кашубську ідентичність задекларували біля 215 тис. чол. Як першу ідентифікацію назвали біля 18 тис. чол., із цього числа як єдину ідентичність – 16 377 чол. Прикметно, що колишній прем'єр-міністр Польщі й нинішній очільник Європейської Ради Дональд Туск (Donald Franciszek Tusk) за походженням є кашубом.

Крім кашубів, про свою етнокультурну специфіку заявили діалектно-етнографічні громади великополяків, мазурів, гуралів та кочев'яків (див. табл. 1). Ця ситуація подібна до українських реалій перепису 2001 року, під час якого було зафіксовано етнографічні групи (субетноси) гуцулів (21 400 чол.), русинів (10 183 чол.); лемків (672 чол.), бойків (131 чол.), литвинів (22 чол.) і поліщуків (9 осіб).

Зауважимо, що згідно зі ст. 35 Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 року держава забезпечує польським громадянам, які належать до національних та етнічних меншин, право на збереження і розвиток власної мови, звичаїв і традицій. Основний документ закріплює право меншин на створення власних освітніх, культурних та релігійних інституцій а також на участь меншин у вирішенні питань, що стосуються їхньої культурної ідентичності [15]. Ряд законодавчих документів Польщі регулюють питання освітньої, культурної, релігійної самобутності національних та етнічних меншин, їх захист. Зокрема, Закон про систему освіти Польщі від 7 вересня 1991 року передбачає підтримку державними школами національної, етнічної, мовної та релігійної самобутності шляхом вивчення мови, історії та культури представників національних та етнічних меншин. Закон про радіо та телебачення від 29 грудня 1992 року зобов'язує державні телерадіокомпанії враховувати інформаційні потреби національних та етнічних меншин Польщі. Кримінальний кодекс, прийнятий 6 червня 1997 року, передбачає покарання за злочини, скоєні на етнічному ґрунті. Закон від 29 серпня 1997 року про захист персональних даних забороняє обробку персональних даних, які розкривають етнічне походження особи. Закон від 7 жовтня 1999 року про польську мову містить положення про те, що в населених пунктах, де присутні національні або етнічні назви і тексти, поряд із польською мовою, можуть супроводжуватися перекладом мовами національних або етнічних меншин. Для цього необхідні відповідні клопотання місцевої адміністрації та дозвіл міністра внутрішніх справ.

Постійна парламентська національних та етнічних меншин Сейму Польщі займається питаннями, пов'язаними з підтриманням культурної спадщини національних, етнічних і мовних меншин. Найважливішим її концептуальним досягненням у рамках польського етнополітичного формату стала розробка та прийняття Сеймом «Закону про національні та етнічні меншини і регіональну мову» від 6 січня 2005 року, який містить 6 розділів і 43 статті [16]. Насамперед привертає увагу те, що польський законодавець чітко розмежовує поняття «національна меншина» та «етнічна меншина» (ст. 2). До першої категорії належать групи польських громадян, які відрізняються: 1) меншою чисельністю; 2) мовою, культурою або традиціями; 3) прагненням зберегти свою мову, культуру або традицію; 4) історичним усвідомленням власної національної спільноти та прагненням для її вираження і захисту; 5) їх предки населяли нинішню територію Польщі щонайменше 100 років; 6) ототожненням себе з нацією у своїй власній країні. Національними меншинами, таким чином, визнаються 9 етнічних груп країни: німці, українці, білоруси, росіяни, литовці, вірмени, чехи, євреї та словаки. До етнічних меншин Закон відносить групи польських громадян, які мають подібні до національних меншин характеристики. Виняток складає остання риса: представники етнічних меншин не ідентифікують себе з нацією в окремій країні. До них відносять 4 етнічні групи Польщі: ромів, лемків, татар і караїмів. Відповідно до польського законодавства та положень Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин регіональною мовою в Польщі визнається кашубська мова (ст. 19).

Особи, які належать до меншин, мають право вільного вибору власної ідентифікації. Закон не зобов'язує доводити свою приналежність до певної меншини (ст. 4). Представники меншин мають право використовувати рідну мову в приватному та громадському житті. Зокрема, у визначеному Законом порядку на рівні місцевого самоврядування (гміни), де меншина складає не менше 20%, поряд із державною може використовуватися як допоміжна мова відповідної меншини (ст. 9).

Окремий (п'ятий) розділ «Закону про національні та етнічні меншини і регіональну мову» визначає структуру етнополітичного менеджменту. До неї входять у межах своїх повноважень: 1) міністр, який відповідає за питання релігійних віросповідань, національних та етнічних меншин (ст. 21); 2) воєвода (ст. 22); 3) Спільна Комісія уряду та національних і етнічних меншин як дорадчий орган при прем'єр-міністрові (ст. 23). До складу Спільної Комісії, з одного боку, включені представники від уряду (10 міністрів), секретар, який є співробітником уряду, президенти Центрального статистичного управління та Ради

охорони пам'яті боротьби і мучеництва, керівник канцелярії прем'єр-міністра. Друга частина Спільної Комісії репрезентує по 2 представники від білоруської, литовської, німецької, української, лемківської та ромської меншин і по 1 представнику від чеської, вірменської, російської, словацької, єврейської, караїмської й татарської меншин. До складу Спільної Комісії також включаються 2 представники громадськості із числа кашубської громади Польщі. До функцій Спільної Комісії входить комплекс питань розвитку культурної самобутності національних та етнічних меншин Польщі.

Відповідно до виборчого Кодексу (ст. 197) в Польщі представлені виборчі списки комітетів організацій національних меншин, до яких заносять членів зареєстрованих організацій, звільняються від потреби долати 5% виборчий бар'єр [17]. Цим правом із 1990-х років користуються сілезька та німецька меншини Польщі.

Упродовж панування комуністичної влади близько 600 тис. сілезців виїхало із соціалістичної Польщі до Західної Німеччини. В умовах розпаду Варшавського договору розпочався сілезький етнонаціональний ренесанс. За неофіційними даними, в Сілезькому та Опольському воєводствах (разом близько 5,7 млн. чол.) проживає 1,2–1,5 млн.

етнічних сілезців. Лідери цієї громади долучилися до створення низки громадсько-політичних організацій, які проводили активну роботу в напрямку реідентифікації жителів Сілезії. Саме тому логічним результатом національного руху в Сілезькому та Опольському воєводствах стало те, що під час перепису 2011 року сілезцями загалом визнали себе більше 800 тис. чол.

Сілезький Рух за автономію (Ruch Autonomii Śląska) є надпартійною асоціацією, громадським рухом, який пропагує ідею відновлення довоєнної автономії Верхньої Сілезії (1919–1945). Ця організація була створена в січні 1990 року. Її лідер Єжи Гожелік (Jerzy Gorzelik) задекларував ідентифікаційний заклик: «Я сілезец, а не поляк!». Утім, політична програма руху досить поміркована, він бореться за визнання Варшавою сілезької національності та за автономний статус двох регіонів – Верхньої та Нижньої Сілезії [18]. Членами Сілезького руху за автономію, який з 24 червня 2001 року став «добровільною організацією», стало біля 7 тис. чол. Рух брав участь у 1991 році в парламентських виборах й отримав 40 061 голосів (0,36%) і два мандати в Сеймі. На парламентських виборах 2001 року два кандидати від руху були включені в списки Громадянської платформи (Platformy Obywatelskiej). На виборах 2005 року кілька кандидатів від руху взяли участь у виборах (у списку Польської селянської партії). У контексті політики європейського регіоналізму сілезькі активісти пропонують запровадити в рамках

польського адміністративно-територіального формату влади потужні автономні області, які, будучи фінансово незалежними від центрального уряду, на рівні місцевих громад вирішуватимуть власні справи. Таким чином, сілезький національний рух стоїть на послідовному застосуванні принципу субсидіарності та зміцнення позицій регіонів у Європейському Союзі [19].

У 1996 році заявку на реєстрацію подав Союз Сілезців (Związek Ludności Narodowości Śląskiej), який мав на меті політично представляти права сілезької меншини. Наступного року в м. Катовіце (Katowice), центрі Сілезького воєводства, його було зареєстровано, втім через 2 місяці місцевий суд скасував реєстрацію. Головною перепоною для суддів стало формулювання «сілезька національність» та апеляція до положень Закону про національні та етнічні меншини і регіональну мову 2005 року, який не визнає сілезців ні за національну, ні за етнічну меншину Польщі. Впродовж наступних років усі судові інстанції, навіть Європейський суд з прав людини в Стразбурзі, відхиляли заяви про легалізацію організацій, які у своїй назві мали словосполучення «сілезька національність». Тільки 21 грудня 2011 року в м. Ополе (Opole) була зареєстрована Асоціація осіб сілезької національності (Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej). Серед 18 членів-засновників асоціації більшість належать до опольського відділення Руху за автономію Сілезії як регіональної політичної партії. У своїй діяльності Асоціація орієнтується на відродження та підтримання сілезької матеріальної та духовної спадщини, просування позитивного іміджу Сілезії та утвердження серед сілезців активної громадянської позиції [20].

Невизнання сілезців окремою національністю спровокувало появу в середовищі цієї спільноти епізодичних сепаратистських настроїв. Зокрема, 19 березня 2007 року був створений Сілезький сепаратистський рух (Śląski Ruch Separatystyczny), лідерами якого стали Грегorz Кот (Grzegorz Kot), Даріуш Єрчинські (Jerczyński) та Марчелі Потемпа (Marceli Potempa). Ініціатори Руху заявляли, що основною метою організації є національне та територіальне відокремлення або визнання сілезької національності» [21]. У 2003 році істориком і сілезьким громадським активістом Даріушом Єрчинські була видана «Історія сілезького народу», на обкладинці якої написаний девіз «Хай живе незалежна Сілезія!». Йому також належить ініціатива звернення в 2006 року до генерального секретаря Ради Європи зі звинуваченнями на адресу офіційної Варшави щодо ігнорування інтересів окремого сілезького народу. Однак у травні 2010 року Сілезький сепаратистський рух зупинив свою діяльність. Грегorz Кот в якості кандидата зі списку Сілезького Руху за автономію до Ради муніципалітету Катовіце отримав лише 51 голос.

У своїй програмі Рух за автономію акцентує увагу на фінансовій незалежності Верхньої Сілезії Верхньої та розвитку сілезької культури, відмежовуючись таким чином від сепаратистських лозунгів.

Доволі динамічною в громадсько-політичному вимірі національною меншиною є німецька громада Польщі. Вже з кінця 1980-х років її представники встановили контакти з німецьким урядом, Союзом депортованих та Асоціацією співгромадян. Згодом німецька спільнота отримала представництво на всіх рівнях влади: від місцевого сеймика до парламенту. На початку 1990-х років лідер німецької громади в м. Ополе Йоганн Кролл (Johann Kroll) переміг у місцевих виборах до сеймику, здобувши 1/3 голосів виборців. Таким чином, уперше в новітній історії Польщі етнічним німцям була надана можливість представляти інтереси своєї громади [22, с. 85–86].

Суб'єктом виборчого процесу в Польщі є політична партія «Німецька меншина» («Mniejszość Niemiecka») [23, с. 34]. 1991 рік був справжнім успіхом для цієї політичної сили, адже на парламентських виборах вона отримала підтримку 132 059 виборців (1,18%) та 7 мандатів у Сеймі Республіки Польща. В наступній електоральній кампанії 1993 року за неї проголосувало вже 64 166 виборців (0,61%), а до парламенту потрапило 4 депутати. На виборах 1997, 2001 та 2005 років кількість прихильників німецької партії зменшилася до 0,3%, і до Сейму потрапили тільки 2 депутати. Вже на парламентських виборах 2007, 2011 та 2015 років «Німецька меншина» отримала тільки 0,2% та 1 представника в парламенті. Зменшилася кількість прихильників партії німецької національної меншини навіть в Опольському воєводстві. Якщо до регіонального сеймику в 1998 року вона отримала 13 мандатів, то вже на виборах 2002 та 2006 років – 7 мандатів, 2010 року – 6 мандатів, 2014 року – 7 мандатів та 2018 року – тільки 5 мандатів [24]. Подібна тенденція пояснюється лібералізацією політичної ситуації в країні та можливістю вільного пересування молоді, частина якої працює в сусідній Німеччині, не репрезентуючи таким чином значного громадсько-політичного впливу в Польщі. Крім цього, молоде покоління порівняно зі старшою генерацією німців у силу євроінтеграційних процесів не володіє високим рівнем німецької етноідентичності.

Німецька національна меншина Польщі також репрезентована мережею громадських організацій. Соціально-культурна асоціація німців Сілезького Ополе є найбільшою організацією німецької меншини в Польщі. До неї входять біля 330 місцевих організацій Сілезії. Товариство сприяє культурному розвитку освіти в німецькомовному регіоні, працює з метою заохочення

двомовності жителів регіону, підтримує місцеві бібліотеки, школи, дитячі садки тощо. Організація тісно співпрацює з неурядовими організаціями в Польщі та за кордоном [25]. Головними напрямками діяльності соціально-культурного товариства німців Сілезького воєводства є виховання традицій та історії Німеччини, вивчення німецької мови. Щороку Товариство організовує поїздки, літні табори для дітей [26].

У порівнянні з іншими громадськими організаціями етнічних груп Польщі білоруська національна меншина є однією з найбільш компактних. Із 12-ти організацій білорусів Польщі в 10-ти штаб-квартира знаходиться в м. Білосток. Загалом білоруські громадські організації об'єднують біля 5,5 тис. чол. Більшість активістів зосереджена в рамках діяльності білоруського соціально-культурного товариства (Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne). Союз білорусів Республіки Польща (Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej) на автономних засадах об'єднує ряд громадських організацій: білоруське літературне товариство «Біловежа» (Białoruskie Stowarzyszenie Literackie «Białowieża»), білоруське історичне товариство (Białoruskie Towarzystwo Historyczne), Асоціація білоруських журналістів (Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich), рада тижневика «Нива» (Rada Programowa Tygodnika «Niwa»), білоруська асоціація студентів (Białoruskie Zrzeszenie Studentów), Гданське товариство «Хатка» (Towarzystwo «Chatka» z Gdańska). Поряд із цим функціонують такі організації, як Союз білоруської молоді (Związek Młodzieży Białoruskiej), товариство білоруської культури (Towarzystwo Kultury Białoruskiej), Асоціація «Білоруський музей і культурний центр» у Гайнівці (Stowarzyszenie «Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej» w Hajnówce), Асоціація дітей та молоді, які вивчають білоруську мову «АВ-ВА» (Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczących się Języka Białoruskiego «АВ-ВА»), Музей малої батьківщини в Студиводах (Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach). Представники білоруської національної меншини беруть активну участь у функціонуванні органів місцевого самоврядування Підляського воєводства. У польському парламенті був представник від білоруської меншини, обраний за списком демократичних лівих сил (Sojuzu Lewicy Demokratycznej) [27].

У польському Сеймі (за результатами виборів 2015 року) функціонує кашубська парламентська група (Kaszubski Zespół Parlamentarny), яка об'єднує 9 сенаторів і 5 депутатів, що пов'язані з кашубами та Поморським воєводством. Провідними громадськими організаціями кашубів є кашубсько-поморська Асоціація (Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie), Кашубський Інститут (Instytut Kaszubski), Фонд «Кашубський

народний університет» (Fundacja «Kaszubski Uniwersytet Ludowy»), Асоціація «Путська Земля» (Stowarzyszenie «Ziemia Pucka»), Асоціація «Кашубська єдність» (Stowarzyszenie «Kaszëbskô Jednota») [27].

Ромська етнічна меншина, яка дисперсно розселена в Польщі, представлена значною кількістю громадських організацій. Серед них виділяються Союз ромів Польщі (Związek Romów Polskich), Консультативно-інформаційний центр ромів Польщі (Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów w Polsce), Соціально-культурне товариство – Центр культури ромів Польщі (Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne – Centrum Kultury Romów w Polsce), Асоціація ромів Вроцлава «Романи Бахт» (Stowarzyszenie Romów we Wrocławiu «Romani Bacht»), Міжнародне товариство ромських митців «Рома» (Międzynarodowe Stowarzyszenie Twórców Romskich w Polsce Roma), ромське освітнє товариство (Romskie Stowarzyszenie Oświatowe «Narrangos»), товариство польських ромів «Парно Форо» (Stowarzyszenie Romów Polskich «Parno Foro»), товариство національної меншини «РОМ» (Stowarzyszenie Mniejszości Narodowej «ROM» w Lublinie), товариство ромів Кракова (Stowarzyszenie Romów w Krakowie) та ін. Сфера їхньої діяльності охоплює питання інтеграції ромів у польський соціум, зокрема освітньо-виховні, культурні та соціально-економічні аспекти життєдіяльності цієї меншини.

Ще в 1991 році в м. Білосток (Białystok) розпочав свою діяльність Міжнародний російський клуб. Наразі більшість громадських активістів-росіян у Польщі репрезентовані російським культурно-освітнім товариством (Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe z siedzibą w Białymstoku), яке організовує Дні російської культури в Польщі. Функціонують також організації «Русский Дом» (Stowarzyszenie «Rosyjski Dom» z siedzibą w Warszawie) та «Російська спільнота» (Stowarzyszenie «Wspólnota Rosyjska» z siedzibą w Warszawie) [27]. Росіян-старообрядців об'єднує Вища Рада старообрядців (Naczelna Rada Staroobrzędowców), зареєстрована в 1993 році, та Товариство старообрядців (Stowarzyszenie Staroobrzędowców w Polsce z siedzibą w Borze koło Augustowa). Вища Рада старообрядців, зокрема, була створена як організація захисту культурної спадщини старообрядців у відповідь на знищення церкви в селі Погорелец (Pogorzelec).

У межах сучасної Польщі регіоном компактного проживання української національної меншини є Вармінсько-Мазурське воєводство та великі міста (Варшава, Краків та ін.). Історично склалося, що на теренах Польщі українська спільнота представляла автохтонне населення історико-етнографічних земель (Бойківщина, Лемківщина, Підляшшя, Холмщина та Надсяння).

У кінці 1980-х – на початку 1990-х років відбувається сегментація української меншини Польщі, яка, з одного боку, представляє власне українців, з іншого – лемків. У свою чергу, в лемківському середовищі присутні два напрямки: одні ідентифікують себе з українською нацією, інші (цьому сприяє відповідна державно-правова підтримка – М.З.) вважають себе окремою етнічною меншиною [28, с. 106].

Власне українську національну меншину репрезентують такі організації, як: Союз українців Польщі (Związek Ukraińców w Polsce), Союз українців Підляшшя (Związek Ukraińców Podlasia), Союз українок (Związek Ukrainek), Українське товариство (Towarzystwo Ukraińskie), Товариство українських вчителів Польщі (Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce), Українське історичне товариство (Ukraińskie Towarzystwo Historyczne), організація української молоді «Пласт» (Organizacja Młodzieży Ukraińskiej «PŁAST») та інші [29, s. 9]. Представники української громади Польщі беруть участь у політичному житті країни. Зокрема, за результатами парламентських виборів 2007 року, депутатський мандат здобув один представник української меншини, обраний за списком Громадянської платформи (Platformy Obywatelskiej). До цього депутат був представником у сеймику Вармінсько-Мазурського воєводства. За результатами виборів 2011 року до Сейму також був обраний один представник української громади Польщі. На місцевих виборах 2010 року українська громада не представила своїх виборчих комітетів, кандидати від меншини брали участь у виборчій кампанії на загальних засадах. За результатами виборів один кандидат отримав депутатський мандат у сеймику Поморського воєводства; 13 представників меншини увійшли до складу рад повітів Поморського, Вармінсько-Мазурського, Західнопоморського воєводств; 30 кандидатів вибрано до рад гмін Любуського, Поморського, Підкарпатського, Вармінсько-Мазурського та Західнопоморського воєводств. На посади вїта або бурмістра обрані 6 кандидатів, які репрезентують українську меншину, в Вармінсько-Мазурському, Поморському та Нижньосілезькому воєводствах [27].

Об'єднання лемків (Zjednoczenie Łemków), створене 30 листопада 1989 року в м. Горлиці (Gorlice), пропагує український етнонаціональний вектор лемківської ідентичності. Тут також розгорнуло свою діяльність Товариство «Руська бурса» (Stowarzyszenie «Ruska Bursa» w Gorlicach). Легалізоване 7 квітня 1989 року в Лігніці (Legnica) Товариство лемків (Stowarzyszenie Łemków) відмежовується від української етноідентичності. Його лідер, краківський літературознавець Оле-на Дуць-Файфер, відмовляє в належності до лемківської спільноти тим, хто визначає себе ще й

українцем. Подібно до етноідентичності в сусідній Словаччині вона пропагує належність лемків до русинської спільноти. Символом окремішності лемків, які прихильні до Товариства лемків, є фестиваль «Лемківська Ватра на вигнанні», який відбувається в селі Михалів Вроцлавського воєводства. Паралельний лемківський фестиваль наприкінці липня організовує Об'єднання лемків у селі Ждиня Малопольського воєводства [30].

Окрім громадської роботи, представники лемківської громади беруть участь у громадсько-політичному житті на рівні місцевого самоврядування. До прикладу, на місцевих виборах 2010 року були вибрані два радники, які належали до лемківської громади в Нижньосілезькому (Легницький повіт) та Малопольському (Горлицький повіт) воєводствах. Вісім депутатів обрані до рад гмін Нижньосілезького, Підкарпатського та Малопольського воєводства. В одній гміні Малопольського воєводства кандидат-лемко був обраний на посаду вайта [27].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, у моноетнічній за типом держав Польщі представлена різноманітна структура етнографічно-діалектних, національних, етнічних і мовних меншин. В умовах демократичного розвитку польського суспільства істотні реідентифікаційні процеси від-

булися в середовищі сілезької громади. Її лідери домагаються автономних прав, беруть активну участь в громадському та політичному житті країни. Політична партія «Німецька меншина» («Mniejszość Niemiecka») репрезентує німецьку громаду Польщі. Представники інших національних та етнічних меншин, мовної меншини кашубів структуровані в рамках громадських організацій. Вони предсталиють широку палітру освітньо-виховної, культурної, релігійної та соціально-економічної життєдіяльності цих спільнот. Не дивлячись на чисельну присутність в етнонаціональній структурі Польщі, українська меншина сегментована на українців та лемків, які мають два етноідентифікаційні орієнтири: власне український та самобутній лемківський, в якому також присутній прорусинський громадський вектор. Така ситуація обмежує повноцінну участь української меншини в суспільно-політичних процесах та каталізує процес асиміляції українців Польщі.

На наш погляд, більш детального вивчення потребує: 1) динаміка та проблеми представництва національних та етнічних меншин Польщі на рівні місцевого самоврядування; 2) питання інтеграції ромської етнічної меншини в громадсько-політичне життя польського суспільства; 3) політико-антропологічний аналіз громадської сегментації лемківської громади Республіки Польща.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Godlewska E. National and ethnic minorities in Poland in the opinions of the Advisory Committee of the Council of Europe. *Przegląd Zachodni*. 2014. № II. P. 65–75.
2. Ganowicz E. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce a bezpieczeństwo państwa. *Chorzowskie Studia Polityczne*. 2015. № 10. Mniejszości narodowe a bezpieczeństwo państwa / Redakcja naukowa Łukasz Makowski, Jarosław Szostak. Chorzow: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, 2015. S. 165–181.
3. Ganowicz E. Mniejszość niemiecka w polityce lokalnej regionu pogranicza na Opolszczyźnie. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*. 2016. T. 4. № 2. S. 247–261.
4. Łukaniszyn K. Rola organizacji mniejszości niemieckiej w rozwoju społeczno-gospodarczym i integracji społeczeństwa województwa opolskiego. *Studia Politycae Universitatis Silesiensis*. 2012. № 9. S. 205–226.
5. Zweifel Ł. Ruch Autonomii Śląska. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*. 2013. № XI. S. 178–199.
6. Barwiński M. Ukraińskie i łemkowskie struktury organizacyjne w Polsce w latach 1956–2012. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia geographica socio-economica*. 2012. № 12. S. 111–144.
7. Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні: Монографія / Кресіна І.О., Лойко Л.І., Стойко О.М., Явір В.А., Вітман К.М., Кісє А.І., Асланов С.А., Грицяк Д.І., Голденштейн К.О. / За заг. ред. І.О. Кресіної. Київ : Логос, 2011. 400 с.
8. Шипка Н. Організації національних та етнічних меншин у сучасному польському законодавстві. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. Вип. 27. С. 159–164.
9. Швидюк С.М. Інституційні процеси в етнонаціональній сфері Республіки Польща (на прикладі української національної меншини) : автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2006. 20 с.
10. Кічера Н.М. Русини в етнополітиці країн Центральної та Південно-Східної Європи : автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2015. 20 с.
11. Кічера Н.М. Лемки в етнополітиці Польщі. *Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані»*. 2014. № 1(105). С. 64–68.
12. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 / Pod merytorycznym kierunkiem Lucyny Nowak. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2013. 337 s.
13. Лоза П. «Заокруглені» результати перепису населення в Польщі. *Наше слово*. Дата оновлення: 03.02.2013. URL : <https://www.nasze-slowo.pl/zaokrugleni-rezultati-perepisu/> (дата звернення: 08.02.2019).

14. Мовні пристрасті у Польщі: сілезіанці хочуть регіональної мови. *Голос Америки*. Дата оновлення: 04.09.2012. URL : <http://ukrainian.voanews.com/content/poland-language/1501433.html> (дата звернення: 08.02.2019).
15. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Strona główna Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*. URL : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483> (дата звернення: 11.02.2019).
16. Ustawa dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. *Strona główna Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*. URL : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20050170141> (дата звернення: 11.02.2019).
17. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy. *Strona główna Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*. URL : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20110210112> (дата звернення: 11.02.2019).
18. Неменский О. Региональные и сепаратистские движения в странах Центральной Европы. *Српска.ру*. Дата оновлення : 11.07.2008. URL : <http://www.srpska.ru/article.php?nid=8802> (дата звернення: 12.02.2019).
19. Statut Ruchu Autonomii Śląska. *Ruch Autonomii Śląska*. URL : <http://autonomia.pl/statut-ruchu-autonomii-slaska/> (дата звернення: 15.02.2019).
20. Statut Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej wraz ze zmianami przyjętymi przez Walne Zgromadzenie Członków w dniu 25.10.2014 w Rudzie Śląskiej, ul. Goduli 36 – wersja jednolita. *Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej*. URL : <http://slonzoki.org/przykladowa-strona-2/sons-statut/> (дата звернення: 15.02.2019).
21. Pietrasz P. Separatyści śląscy na listach PSL? *Wpolityce.pl*. Дата оновлення: 02.09.2011. URL : <http://wpolityce.pl/artykuly/14018-separatysci-slascy-na-listach-psl> (дата звернення: 15.02.2019).
22. Лазар Н.В. Становище німецької меншини в Україні, Польщі та Словаччині (спроба порівняння). *Етнічна історія народів Європи*. Німці в етнокультурному просторі України. Київ : УНІСЕРВ, 2004. Вип. 16. С. 84–89.
23. Тищенко Ю.А. Забезпечення ефективної участі меншин у суспільному житті: електоральні процеси. Аналітичний огляд. Київ : Український незалежний центр політичних досліджень, 2012. 49 с.
24. Mniejszość Niemiecka (komitet wyborczy). URL : [https://pl.wikipedia.org/wiki/Mniejszo%C5%9B%C4%87_Niemiecka_\(komitet_wyborczy\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Mniejszo%C5%9B%C4%87_Niemiecka_(komitet_wyborczy)) (дата звернення: 15.02.2019).
25. Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim. URL : <http://skgd.pl/> (дата звернення: 15.02.2019).
26. Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego. URL : <https://www.dfkschlesien.pl/pl/tskn/o-nas> (дата звернення: 15.02.2019).
27. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. *Ministrstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji*. URL : <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejs/6480,Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html> (дата звернення: 15.02.2019).
28. Клайзнер А.М. Сегментація української меншини у країнах Центрально-Східної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія). *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 4(5). С. 103–109.
29. Drugi raport dotyczacy sytuacji mniejszosci narodowych i etnicznych oraz jezuka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 2009. 43 s.
30. Кабачій Р. Останній із... лемків? *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 11.08.2013. URL : http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/kaleido_digest/53322/ (дата звернення: 15.02.2019).